

ร่องรอยราชาศัพท์ไทยในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง*

Traces of Thai Royal Vocabulary in Middle Khmer Royal Vocabulary

ยรรยงค์ สิกขะฤทธิ**

Yanyong Sikkharit

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาร่องรอยของราชาศัพท์ไทยในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ด้วยการเปรียบเทียบความต่างระหว่างราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณในด้านที่มาและการสร้างราชาศัพท์ และพิจารณาลักษณะร่วมของราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยในด้านศัพท์และการสร้างราชาศัพท์ ผลการศึกษาพบว่า ในด้านที่มา ราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณและสมัยกลางมีที่มาจากภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรเช่นเดียวกัน แต่ในสมัยกลางพบที่มาจากภาษาบาลีด้วย ส่วน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบราชาศัพท์ในภาษาไทยและภาษาเขมรจากมุมมองข้ามสมัย” ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสร้างราชาศัพท์ พบว่า ราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณและสมัยกลาง ส่วนใหญ่ มีวิธีการสร้างเหมือนกัน แต่ราชาศัพท์เขมรสมัยกลางมีวิธีการสร้างที่หลากหลาย ขึ้นซึ่งไม่พบในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ เช่น การใช้หน่วยเติมหน้านาม ราชาศัพท์ “สเด็จพระ-” การใช้หน่วยเติมหน้ากริยาราชาศัพท์ “ทรง-” เป็นต้น เมื่อพิจารณาราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย พบว่า วิธีการสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยกลางที่ไม่พบในสมัยโบราณดังกล่าวปรากฏ ใช้อยู่ก่อนแล้วในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย อีกทั้งยังพบว่าราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยมีลักษณะสอดคล้องกับราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ทั้งในด้านศัพท์และวิธีการสร้างราชาศัพท์ จึงอาจแสดงให้เห็นว่า ราชาศัพท์เขมรสมัยกลางได้รับอิทธิพลจากราชาศัพท์ไทยตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว

คำสำคัญ : ราชาศัพท์ไทย ราชาศัพท์เขมร การศึกษาเปรียบเทียบ

Abstract

This article aims to study the traces of Thai royal vocabulary in Middle Khmer royal vocabulary by comparing the differences between Middle Khmer and Old Khmer royal vocabulary focusing on the source and word formation. Together with this, the similarity between Middle Khmer and Sukhothai royal vocabulary in their form and word formation was also studied. The findings show that the source of Old Khmer royal vocabulary was from Sanskrit and Khmer, while the source of Middle Khmer royal vocabulary was from these two languages as well as Pali. The formation of Old and Middle Khmer royal vocabulary was generally the same, but Middle

Khmer word formation had such variations as the use of nominal prefix ‘samtecbrah-’ and the use of verbal prefix ‘drañ-’ that were not found in Old Khmer. The comparison between Middle Khmer and Sukhothai royal vocabulary reveals that the variation of formation in Middle Khmer not founded in Old Khmer was already found in Sukhothai royal vocabulary. Moreover, Sukhothai and Middle Khmer royal vocabulary shared some commonalities in word forms and formation. This indicates that Middle Khmer royal vocabulary was influenced by Sukhothai royal vocabulary

Keywords : Thai royal vocabulary, Khmer royal vocabulary, comparative study

ความนำ

ไทยและเขมรเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน และแน่นแฟ้น จึงทำให้มีการถ่ายโอนทางภาษาและวัฒนธรรมระหว่างกันมาอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมทางภาษาประการหนึ่งที่ไทยและเขมรมีร่วมกัน นั่นคือ วัฒนธรรมการใช้ราชาศัพท์ ทั้งไทยและเขมรต่างก็มีการใช้ราชาศัพท์กับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาภาษาเขมรปัจจุบันพบว่า มีการใช้ราชาศัพท์หลายคำที่คล้ายคลึงกับภาษาไทยอย่างมาก เช่น พระเนตร “ตา” พระโอสฐ “ปาก” พระนาสา “จมูก” พระภคฺตร “หน้า” พระหฺสฺต “มือ” พระบาท “เท้า” (ธนุ หนู, ๒๐๐๓) ตรงกับราชาศัพท์ไทย พระเนตร พระโอสฐ์ พระนาสา พระพักตร์ พระหัตถ์ และพระบาท ตามลำดับ ความคล้ายคลึงกันของราชาศัพท์ไทยและราชาศัพท์เขมรดังกล่าว น่าจะเกิดมาจากการยืมภาษา (language borrowing) ระหว่างกัน

ทั้งนี้ นักวิชาการไทยส่วนใหญ่เชื่อว่า ราชาศัพท์ในภาษาไทยมีที่มาจากภาษาเขมร ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๕ : ๑๖๒-๑๖๓) ทรงสันนิษฐานว่า ไทยน่าจะได้รับราชาศัพท์ของเขมรมาใช้ตั้งแต่สมัยอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เจ้าสามพระยา ที่มีการกวาดต้อนเชื้อพระวงศ์ และขุนนางเขมรเข้ามาในกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้เกิดระเบียบการใช้ราชาศัพท์ต่อมาในกฎมณเฑียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สอดคล้องกับการศึกษาของกังวล คัชชีมา (๒๕๕๓) ที่พบว่า ปรากฏการใช้ราชาศัพท์มาแล้วตั้งแต่ภาษาเขมรโบราณ และหลายลักษณะสอดคล้องกับราชาศัพท์ของไทย เช่น การใช้ “วฺระ” นำหน้าคำภาษาเขมร และสันสกฤต ดังเช่น **วฺระปฺญะ** “สิ่งของสำหรับถวาย” **วฺระเจา** “พระเจ้าหลาน” **วฺระอาชฺญา** “พระราชโองการ” หรือการใช้คำว่า “สุดจ” นำหน้าคำสามัญใช้เป็นราชาศัพท์ เช่น **สุดจเทา** “เสด็จไป” **สุดจเกลจนปง** “เสด็จขึ้นไปสู้รบ” เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าว การปรากฏราชาศัพท์ใช้ในภาษาไทย จึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากการใช้ราชาศัพท์ในภาษาเขมร

อย่างไรก็ตาม แม้ไทยจะได้รับอิทธิพลทางภาษาและวัฒนธรรมจากเขมร แต่ขณะเดียวกัน ไทยก็ส่งอิทธิพลให้แก่เขมรเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อไทยมีอำนาจทางการเมืองเหนือเขมร ภายหลังจากมีชัยชนะอย่างเด็ดขาดเหนืออาณาจักรขอมใน พ.ศ. ๑๙๗๔ สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เจ้าสามพระยา (มุลนิสิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๔ : ๖๙) ดังเห็นได้จากผลการศึกษาของกรรณิการ์ ชินะโชติ (๒๕๒๒) ที่ได้ศึกษาอิทธิพลของภาษาไทยที่ปรากฏในภาษาเขมร พบว่า ภาษาเขมรปัจจุบันมีการยืมคำไทยไปใช้เป็นจำนวนมาก และยังพบอิทธิพลของภาษาไทยที่มีต่อการสร้างคำระบบการนับจำนวน และการใช้ลักษณนามปรากฏมาตั้งแต่ในภาษาเขมรสมัยกลาง^๑ อีกด้วย ทั้งนี้ยังได้ระบุด้วยว่า ในภาษาเขมรปัจจุบันมีการนำคำไทยไปใช้เป็นราชาศัพท์เขมรด้วย เช่น ยาง “เดิน” เติ่น “ตื่น” ทต “ดู” เป็นราชาศัพท์เขมรที่มาจากคำไทยว่า ย่าง ตื่น และทอด ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่า นอกจากไทยจะได้รับอิทธิพลการใช้ราชาศัพท์จากเขมรแล้ว ยังได้ส่งอิทธิพลต่อราชาศัพท์เขมรในสมัยต่อมาอีกด้วย แต่กระนั้นก็ยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างชัดเจน

^๑ ภาษาเขมรสมัยกลางหรือสมัยหลังพระนคร เป็นภาษาเขมรที่พบในจารึกเขมรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ -๒๔ ตรงกับไทยสมัยอยุธยา

ว่า ปรากฏอิทธิพลของราชาศัพท์ไทยต่อราชาศัพท์เขมรมาตั้งแต่เมื่อใด แม้กระนั้นการ
 ชินะโชติจะระบุถึงอิทธิพลของภาษาไทยที่พบมาตั้งแต่ในภาษาเขมรสมัยกลาง แต่ก็ระบุ
 เฉพาะอิทธิพลด้านการสร้างคำ ระบบการนับจำนวน และการใช้ลักษณะนาม ยังมีได้
 ศึกษาอิทธิพลของราชาศัพท์ไทยในราชาศัพท์เขมร

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาอิทธิพลของราชาศัพท์ไทยในราชาศัพท์
 เขมร เพื่อพิจารณาว่า ปรากฏอิทธิพลของราชาศัพท์ไทยในราชาศัพท์เขมรตั้งแต่เมื่อใด
 ทั้งนี้มีสมมติฐานว่า อิทธิพลของราชาศัพท์ไทยน่าจะปรากฏตั้งแต่ในราชาศัพท์เขมรสมัย
 กลางแล้ว เพื่อเป็นการพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงจะศึกษาเปรียบเทียบราชาศัพท์
 เขมรสมัยโบราณกับราชาศัพท์เขมรสมัยกลางในด้านที่มาและการสร้างราชาศัพท์ เพื่อ
 พิจารณาลักษณะร่วมและต่าง ลักษณะร่วมอาจแสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องของราชาศัพท์
 ในภาษาเขมรจากสมัยโบราณสู่สมัยกลาง ส่วนลักษณะต่างนั้นอาจแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ
 ของราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง นอกจากนี้จะเปรียบเทียบราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับ
 ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยในด้านศัพท์และการสร้างราชาศัพท์ เพื่อพิจารณาว่ามีลักษณะ
 ร่วมที่แตกต่างกับราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณหรือไม่ ลักษณะร่วมดังกล่าวน่าจะแสดง
 ให้เห็นร่องรอยของราชาศัพท์ไทยที่ปรากฏแล้วในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาจะไม่พิจารณาพระนามและคำนำพระนาม เป็น
 ส่วนหนึ่งของข้อมูลราชาศัพท์ ทั้งนี้เพราะพระนามและคำนำพระนาม มีลักษณะเฉพาะที่
 แตกต่างกับราชาศัพท์ชนิดอื่น และมักขึ้นอยู่กับบุคคลที่อ้างถึงเป็นสำคัญ จึงอาจปรากฏ
 ใช้เฉพาะแก่บุคคลเพียงคนเดียวก็ได้ ส่วนข้อมูลที่ใช้รวบรวมมาจากจารึกสมัยต่าง ๆ
 ได้แก่ ๑) จารึกภาษาเขมรสมัยโบราณ จากฐานข้อมูลออนไลน์ Corpus of Khmer
 Inscriptions ในเว็บไซต์ <http://sealang.net/classic/khmer/> ๒) จารึกภาษาเขมรสมัย
 กลาง จากหนังสือเรื่อง “จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. ๑๕๖๖ - ค.ศ. ๑๗๔๗”
 รวบรวมโดย อุโศวี วรรณิน (๒๕๔๒) และ ๓) จารึกภาษาไทยสมัยสุโขทัย จากหนังสือ
 เรื่อง “ประชุมจารึกภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย” ของกรมศิลปากร (๒๕๔๘)

อนึ่ง ในบทความนี้ผู้ศึกษาใช้คำว่า ราชาศัพท์ หมายถึง รูปภาษาที่ใช้สำหรับ
 กล่าวถึงหรือกล่าวกับพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนราชาศัพท์ภาษาเขมร
 โบราณ หมายถึง ราชาศัพท์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๒๐ และราชาศัพท์ไทยสมัย
 สุโขทัย หมายถึง ราชาศัพท์ในจารึกภาษาไทยสมัยสุโขทัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๑

การศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาระหว่างไทยและเขมร

มีผู้สนใจศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาระหว่างไทยและเขมรเป็นจำนวนมาก โดยมากมักเป็นการศึกษาในด้านคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในภาษาไทย มีเพียงส่วนน้อยที่ศึกษาอิทธิพลของภาษาไทยในภาษาเขมร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การศึกษาอิทธิพลของภาษาเขมรในภาษาไทย

นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า คำในภาษาไทยจำนวนมากมีที่มาจากภาษาเขมร ดังเช่นอุไรศรี วรตะริน (๒๕๕๓) ได้รวบรวมข้อมูลในเอกสารไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา เพื่อรวบรวมคำในภาษาไทยที่สันนิษฐานว่ามาจากภาษาเขมร พบว่า คำในภาษาไทยจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คำ มีที่มาจากภาษาเขมร และปรากฏทั้งที่ใช้ทั่วไปและในวรรณกรรม และปรากฏเป็นราชาศัพท์ คำที่ปรากฏใช้ทั่วไปพบในหลากหลายวงความหมาย เช่น ความหมายเกี่ยวกับชีวิตบุคคลและสังคม ธรรมชาติ สัตว์ และพฤกษศาสตร์ เป็นต้น ส่วน Suthiwan & Tadmor (2009) ได้ศึกษาคำยืมในภาษาไทยปัจจุบัน โดยรวบรวมจากพจนานุกรมเป็นหลัก พบว่า คำยืมจากภาษามอญ-เขมรปรากฏมากที่สุดเป็นอันดับ ๒ ของคำยืมทั้งหมดในภาษาไทย และปรากฏจำนวนร้อยละ ๔ จากคลังคำศัพท์ในภาษาไทย ส่วนใหญ่เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวกับอารมณ์และความรู้สึก และเกี่ยวกับบ้าน

นอกจากนี้ อุไรศรี วรตะริน ยังพบว่า ไทยมิได้ยืมภาษาเขมรมาเฉพาะคำศัพท์เท่านั้น แต่ยังได้ยืมระบบการแผลงคำ คำไวยากรณ์ และโครงสร้างทางไวยากรณ์ของเขมรมาด้วย ดังเช่น การยืมหน่วยเติมกลาง “-ัน” ในภาษาเขมร มาใช้กับคำไทย เช่น เสียง-สำเนียง และการสร้างหน่วยเติมกลาง “-อร์” ใช้กับคำไทย เช่น ช่วย-ชำระช่วย สวย-สำรวย การยืมคำไวยากรณ์ เช่น คง อาจ เลย โดย คือ ก็ จากภาษาเขมรโบราณ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ธัญวิทย์ ศรีจันทร์ (๒๕๕๕) เห็นแย้งว่า ไทยยังมีได้ยืมระบบการแผลงคำมาจากเขมร แต่เป็นเพียงการยืมคำศัพท์มาเท่านั้น โดยศึกษาคำในภาษาไทยที่มีรูปตรงกับคำแผลงด้วยการใช้หน่วยเติมกลางในภาษาเขมร เช่น กำเนิด-ก่เกิด ดำเนิน-ฏเณียร เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า คำดังกล่าว ไม่มีความสม่าเสมอในด้านหน้าที่ที่แน่นอน เช่น ในภาษาเขมร เกิด “เกิด” เมื่อประกอบหน่วยเติมกลางเป็น ก่เกิด “การเกิด” เป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำกริยาเป็นคำนาม แต่ในภาษาไทยคำว่า เกิด และ กำเนิด มีความหมายและหน้าที่เดียวกัน อีกทั้งการใช้หน่วยเติมนี้ก็พบเฉพาะ

ในคำยืมเท่านั้น ไม่พบใช้กับคำไทยจึงถือว่าไม่มีผลคุณภาพ กล่าวคือ ไม่สามารถนำมาสร้างคำใหม่ในภาษาไทยได้ ดังนั้นจึงสรุปว่า ไทยยังไม่ได้ระบบการแปลงคำจากเขมร

ในด้านสาเหตุของการยืมนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า เนื่องจากชนชาติขอมเป็นชนกลุ่มใหญ่และเป็นชนชั้นปกครองอยู่ในดินแดนบริเวณนี้มาแต่เดิม เมื่อชนชาติไทยอพยพเข้ามา จึงได้รับเอาภาษาและวัฒนธรรมของชาวเขมรมาด้วย (ประยูร ทรงศิลป์, ๒๕๒๖ : ๑๒๙; Suthiwan & Tadmor, 2009 : 604) อย่างไรก็ตาม วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (๒๕๔๔) ได้เสนอว่า การปรากฏคำภาษาเขมรในภาษาไทย มิได้เกิดขึ้นจากการยืมคำเท่านั้น แต่น่าจะเกิดจากการย้ายภาษา (language shift) กล่าวคือ ผู้พูดที่เป็นชาวเขมรที่เป็นผู้รู้สองภาษา (bilingual) คือภาษาไทยและภาษาเขมร ได้ย้ายมาพูดภาษาไทย จึงทำให้ปรากฏคำภาษาเขมรในภาษาไทยเป็นจำนวนมากในหลากหลายวงความหมาย พบทั้งคำที่มีคำไทยใช้อยู่แล้ว คำหลายความหมาย คำที่ใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึก คำไวยากรณ์ และชื่อที่มาจากภาษาเขมร

จากการศึกษาของ เปรมินทร์ คาระวี (๒๕๓๙) พบว่า คำในภาษาไทยถิ่นใต้ ปรากฏคำยืมจากภาษาเขมร คำยืมดังกล่าว มีรูปคำที่สอดคล้องกับคำภาษาเขมรสมัยโบราณ คำดังกล่าวจึงน่าจะเป็นคำที่ยืมเข้ามาในภาษาไทยถิ่นใต้ตั้งแต่สมัยโบราณ สอดคล้องกับการศึกษาของอุไรศรี วรตะริน (๒๕๕๓ : ๕๓-๕๔) ที่พบว่า คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย ส่วนใหญ่มีรูปคำพ้องกับคำภาษาเขมรสมัยโบราณ และยังพบคำยืมจากสมัยกลางและสมัยปัจจุบันอีกด้วย

ส่วนราชาศัพท์ในภาษาไทยนั้น แม้นักวิชาการส่วนใหญ่จะเชื่อว่ารับมาจากภาษาเขมรโบราณ แต่มีความเห็นต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่ารับมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังเช่น ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๐ : (๑๓) ระบุว่า ไทยรับราชาศัพท์มาใช้ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ลีไทย เพราะพบหลักฐานครั้งแรกในจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเพิ่งรับมาใช้ในสมัยอยุธยา ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๕ : ๑๖๒-๑๖๓) และหม่อมหลวงปีย์ มาลากุล (๒๕๑๖ : ๓) ระบุว่า หลักฐานการปรากฏราชาศัพท์ในภาษาไทยคือกฎมณเฑียรบาล อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นด้วยว่า ราชาศัพท์ปรากฏมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะพบการใช้ราชาศัพท์ในจารึกนครชุม พ.ศ. ๑๙๐๐ สมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ลีไทย (ยรรยงศ์ ลิกษะฤทธิ, ๒๕๕๒)

๒. การศึกษาอิทธิพลของภาษาไทยในภาษาเขมร

ไทยน่าจะเริ่มรับคำภาษาเขมรมาใช้ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ดังปรากฏหลักฐานคำยืมภาษาเขมรในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นแรกของไทย คือ จารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหง (วัดยา ช้างขวัญยืน และคณะ, ๒๕๔๙ : ๑๙๙-๑๙๙) กระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ไม่ปรากฏว่ามีคำยืมภาษาเขมรคำใหม่เข้ามาในภาษาไทยเลย (อุไรศรี วรศะริน ๒๕๕๓ : ๑) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงสถานะของภาษาไทย ที่เปลี่ยนไปเป็นภาษาของผู้ปกครอง เนื่องจากในสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ เจ้าสามพระยา ไทยสามารถยึดเมืองพระนครและนครธมได้ ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ (สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐ : ๙๓)

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองนี้ มีผลให้ภาษาไทยเปลี่ยนสถานะจากภาษาผู้รับ (recipient language) มาเป็นภาษาผู้ให้ (donor language) ดังปรากฏว่า ในภาษาเขมรสมัยกลางปรากฏคำยืมจากภาษาไทยแล้ว เช่น **โตกย**”าก **ตัว ทงหฺว**”า **ทงเตง** **หิ้ว** **หฺนาหฺมิน** **หฺมาย** **หฺลวง** มาจากคำไทยว่า ตกยาก ตัว ท้องฟ้า ทองแดง หัว (แม่อยู่หัว) นาหมื่น หมายถึง หลวง ตามลำดับ (Jenner, 2011)

จากการศึกษาของกรรณิการ์ ซินะโชติ (๒๕๒๒) พบว่า ปรากฏอิทธิพลของภาษาไทยในภาษาเขมรแล้วตั้งแต่เขมรสมัยกลาง โดยเฉพาะการใช้คำนับจำนวนภาษาไทย เช่น **พัน** “พัน” **แสน** “แสน” **เสเลิบเส** “๔๔” **หารย** “๕๐๐” **หฺมิน** “หมื่น” เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ปรากฏการใช้คำลักษณนามในภาษาเขมรสมัยกลาง ทั้งการยืมคำไทยไปใช้โดยตรงและการยืมแปล (loan translation) รวมทั้งการพบโครงสร้างการใช้ลักษณนามแบบไทยที่ไม่ปรากฏในภาษาเขมรสมัยโบราณ นั่นคือ การใช้คำลักษณนามหลังคำบอกจำนวน เช่น **นิฤพฺวาน** **ม้วย** **อนฺเด** “นิพพาน ๑ แห่ง” **พฺระศฺริรตฺนมหาโพธิ์ ๓๐** **เต็มม** “พระศรีรัตนมหาโพธิ์ ๓๐ ต้น” เป็นต้น

นอกจากนี้ Antelme (1996) ยังพบว่า คำในภาษาเขมรปัจจุบันจำนวนหนึ่ง มีรูปคำที่แตกต่างกับภาษาเขมรสมัยโบราณ หรือมีรูปคำที่ไม่ได้แสดงว่าพัฒนามาจากภาษาเขมรโบราณ แต่กลับใกล้เคียงกับรูปคำหรือเสียงของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย เช่น **กณฺฉา** /kɑŋc'aa/ – **กัญชา** /kɑŋc'a:/ ในภาษาเขมรโบราณมีรูปเป็น “คณฺชา” **ถาป** /t'ap/ – **ทับ** /t'áp/ ในภาษาเขมรโบราณมีรูปเป็น “ทป” **ตบณ** /tamban/ – **ตำบล** /tambon/ ในภาษาเขมรโบราณมีรูปเป็น “ตปฺล” เป็นต้น จึงน่าจะแสดงให้เห็นว่า ภาษา

เขมรปัจจุบัน ได้ยืมคำภาษาเขมรเดิมที่ใช้ในภาษาไทย กลับไปใช้ในภาษาเขมร เรียกว่า “การยืมกลับ” (borrowing back)

เมื่อนำวิธีการศึกษาของ Antelme มาพิจารณาราชศัพท์เขมรปัจจุบัน พบว่าราชศัพท์บางข้อมูล มีลักษณะสอดคล้องกับวิธีการดังกล่าว เช่น **ปฺรธาบ** /prat^hap/ – **ปฺรธาบ** /prat^háp/ ตรงกับภาษาเขมรโบราณ “พฺรหฺ” หรือคำว่า **บรรม** /barom/ – **บรรม** /borom/ ตรงกับคำเขมรโบราณคือ “ปรรม” เขมรปัจจุบัน ควรออกเสียงคำนี้ว่า /baram/ แต่การออกเสียงดังกล่าวกลับตรงกับภาษาไทยมากกว่า หรือคำว่า **เสฎฺจ** /sdac/ – **เสฎฺจ** /sadèt/ ตรงกับภาษาเขมรโบราณ “สุดจ” คำนี้เขมรออกเสียงเป็นสระ /a/ เช่นเดียวกับภาษาเขมรโบราณ แต่กลับใช้รูปสระ -e แบบภาษาไทย ราชศัพท์ข้างต้นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า น่าจะเกิดกระบวนการ “ยืมกลับ” ไปใช้ในภาษาเขมรปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดศึกษาอิทธิพลของราชศัพท์ไทยในราชศัพท์เขมร และยังไม่มีการพิสูจน์ว่า ปรากฏอิทธิพลของราชศัพท์ไทยในราชศัพท์เขมรเมื่อใด การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการหาคำตอบในประเด็นดังกล่าว

ลักษณะของราชศัพท์เขมรสมัยโบราณ

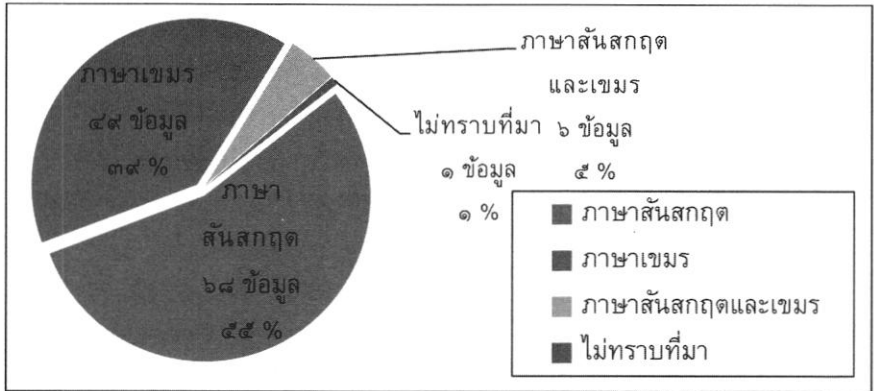
การศึกษาราชศัพท์เขมรสมัยโบราณจากจารึกสมัยก่อนพระนครและสมัยพระนคร จำนวนทั้งสิ้น ๕๐๑ หลัก พบราชศัพท์จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๐ ข้อมูล เป็นราชศัพท์สมัยก่อนพระนคร ๑๐ ข้อมูล และราชศัพท์สมัยพระนคร ๑๑๐ ข้อมูล ปรากฏทั้งนามราชศัพท์ กริยาราชศัพท์ และสรรพนามราชศัพท์ สามารถนำมาพิจารณาที่มาของราชศัพท์ และการสร้างราชศัพท์ได้ ดังนี้

๑. ที่มาของราชศัพท์เขมรสมัยโบราณ^๒

จากการศึกษาพบว่า ราชศัพท์เขมรสมัยโบราณ มีที่มา ๔ ลักษณะ ได้แก่ มาจาก ๑) ภาษาสันสกฤต ๖๘ ข้อมูล ๒) ภาษาเขมร ๔๙ ข้อมูล ๓) ภาษาสันสกฤต

^๒ เอกสารที่ใช้ในการค้นคว้าที่มาของราชศัพท์ ได้ระบุไว้ในตอนท้ายของรายการอ้างอิง

และเขมรประกอบกัน ๖ ข้อมูล และ ๔) ไม่ทราบที่มา ๑ ข้อมูล อาจแสดงเป็นแผนภูมิรูปวงกลม ดังแผนภูมิที่ ๑^๓ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ ที่มาของราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

จากแผนภูมิที่ ๑ จะเห็นได้ว่า ราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณมีที่มาจากภาษาสันสกฤตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ ภาษาเขมร คิดเป็นร้อยละ ๔๙ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ มีที่มาจาก ๒ ภาษาสำคัญ คือ ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมรดังตัวอย่างราชาศัพท์และที่มาของราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณในตารางที่ ๑ ต่อไปนี้

^๓ จำนวนข้อมูลที่นำมาศึกษาที่มาจากราชาศัพท์ ปรากฏมากกว่าจำนวนราชาศัพท์ที่พบ เนื่องจากได้นำหน่วยเดิมนำราชาศัพท์มาวิเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลในการศึกษาที่มาของราชาศัพท์ด้วย

๑๒๔ ยรรยงศ์ ลักษะฤทธิ์

ตารางที่ ๑ ตัวอย่างราชาศัพท์และที่มาของราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

พุทธศตวรรษ	ราชาศัพท์	ที่มา	ความหมาย / มาจาก
๑๔	ปรุณย	ส.	ก. ต้องการ, ปราบปราม ปรุณย <i>praṇaya</i> = น. ผู้นำ, ความรัก, ความปรารถนา, ความต้องการ
๑๔	ราชกุล	ส.	น. ตระกูลของกษัตริย์, เชื้อพระวงศ์ ราชกุล <i>rājakula</i> = น. เชื้อสายของกษัตริย์, ราชสำนัก (ราช <i>rāja</i> = น. กษัตริย์ + กุล <i>kula</i> = น. กลุ่ม, หมู่, ผู้ชน, เชื้อสาย)
๑๔	วุระราชการุญ	ส.	น. งานของกษัตริย์, ราชการ ราชการุญ <i>rājakārya</i> = น. หน้าที่หรือกิจของพระราชา, งานราชการ, (ราช <i>rāja</i> = น. กษัตริย์ + การุญ <i>kārya</i> = น. ภาระ, หน้าที่)
๑๕	วุระราชปุณฺย	ส.	น. งานกุศลของกษัตริย์, บุญหรือกุศลของกษัตริย์ ราช <i>rāja</i> = น. กษัตริย์ + ปุณฺย <i>puṇya</i> = บุญ, ความดี, ความถูกต้อง)
๑๔	วุระ-	ข.	หน่วยเติมหน้านามแสดงความเป็นราชาศัพท์ (ระ = ก. สองแสง, สว่าง + หน่วยเติมหน้า วุ-) ^๕

^๕ ที่มาของคำว่า วุระ- นี้ มีนักวิชาการให้ความเห็นแตกต่างกัน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเชื่อว่า มาจากคำยืมภาษาสันสกฤต “วร” *vara* หมายถึง คุณ. ดีที่สุด, ดีเยี่ยม; เกี่ยวกับกษัตริย์ (วิทยาลัยานพุทธศาสนบัณฑิตย, ๒๐๐๔; Headley et al., 1977) ส่วนอีกกลุ่มเชื่อว่า เป็นคำแผลงภาษาเขมรมาจาก “ระ” หมายถึง สองแสง, สว่าง ประกอบกับหน่วยเติมหน้า “วุ-” พบตั้งแต่ในจารึกสมัยก่อนพระนคร หมายถึง น. สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความเป็นกษัตริย์, รูปเคารพ, ศิวลึงค์, ปราสาท, วัด, ศาสนสถาน, ที่อยู่ของเทพเจ้า (Jenner & Pou, 1985 : 285; หุ่ง เสียม, ๒๐๐๐ : ๕๔๖; อุไรศรี วรคะวิน, ๒๕๔๒ข : ๔๑; Jenner, 2009b : 477)

พุทธศตวรรษ	ราชาศัพท์	ที่มา	ความหมาย / มาจาก
๑๔	สุดจ(ก.)	ข.	ก. เคลื่อนที่, ไป, อยู่ (*ตจ~ทจ~เตจ* = ก. แดกออก, แยกออก, จบ, เสร็จ + หน่วยเติมหน้า สฺ-)
๑๕	ผู้	ข.	ก. นอน, นอนหลับ (*หิ = ก. เกาะ, พัก, ทำรัง, บั๊กหลัก + หน่วยเติมหน้า ปฺ-)
๑๗	วระอุรยา	ข.	น. พี่ของภษตรีย์ (หน่วยเติมหน้า วระ- + อุรยา = น. พี่, พี่ชายหรือพี่สาว)
๑๔	ปงคฺฎฺปวงนิเวทน	ข.+ส	ก. บังคมเกล้ากราบทูล (ข. ปงคฺ = ก. แสดงความเคารพด้วยการประสานมือขึ้นเหนือศีรษะ, แสดงความเคารพด้วยอาการอ่อนน้อม + ข. ฎฺปวง = น. ศีรษะ, หัว + ส. นิเวทน nivedana = น. การประกาศ, การทำให้รู้, การส่งมอบ, การอุทิศให้)
๑๔	วระริกฺต	ไม่ทราบ	น. ไบลานสำหรับบันทึก ริกฺต ไม่ทราบที่มาแน่ชัด ตรงกับ ส. ริกฺต rikta = คุณ. ว่าง, เปล่า สันนิษฐานว่า อาจเป็นคำที่ย่อจากคำว่า ริกฺตปตฺตร riktapattra = น. ไบลานหรือแผ่นโลหะสำหรับบันทึก หรืออาจมาจากภาษาปรากฤตภาษาใดก็ได้ (Jenner, 2009a : 477)

๒. การสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

จากการศึกษาวิธีการสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ พบว่า นามราชาศัพท์ กิริยาราชศัพท์ และสรรพนามราชาศัพท์ มีวิธีการสร้างที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

* การใช้สัญลักษณ์ดอกจัน (*) หน้าคำภาษาเขมรโบราณ เพื่อแสดงว่า คำดังกล่าวเป็นคำที่สันนิษฐานหรือสืบสร้างขึ้น เพราะไม่ปรากฏหลักฐานในภาษาเขมรโบราณ

๒.๑ การสร้างนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

นามราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยโบราณ มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๔ ข้อมูล มีวิธีการสร้างที่แตกต่างกัน ๔ วิธี ดังนี้

๒.๑.๑ ใช้หน่วยเติมหน้า “วฺระ-” + นามเป็นการใช้หน่วยเติมหน้า “วฺระ-” ซึ่งเป็นหน่วยเติมหน้าเพื่อแสดงความเป็นราชาศัพท์ ประกอบกับนาม ปรากฎ จำนวน ๕๖ ข้อมูล สามารถจำแนกตามลักษณะของนามที่นำมาประกอบได้เป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

ก. “วฺระ-” + นามภาษาสันสกฤต จำนวน ๓๑ ข้อมูล เช่น **วฺระธรมุม** (งานกุศล) **วฺระนิวนทน** (ของอุทิศหรือของถวาย) **วฺระศาสน** (คำสั่งของกษัตริย์) **วฺระศรिर** (ร่างกาย) **วฺระชนนิ** (แม่)

ข. “วฺระ-” + นามสามัญภาษาเขมร จำนวน ๑๕ ข้อมูล เช่น **วฺระไชลย** (พี่เขย, พี่สะใภ้) **วฺระเจา** (หลาน) **วฺระอรุย์ำ** (พี่) **วฺระชินวน** (ของให้, ของถวาย) **วฺระกุรลา** (ห้อง) **วฺระตมฺรย** (ข้าง)

ค. “วฺระ-” + นามราชาศัพท์ จำนวน ๙ ข้อมูล เช่น **วฺระกรุณาปฺรสาท** (ของให้) **วฺระราชการุย** (งาน, ราชการ) **วฺระราชธรมุม** (งานกุศล) **วฺระปฺนทฺวล** (คำสั่ง) **วฺระราชย** (สมัย, รัชกาล)

ง. “วฺระ-” + นามสามัญ + กริยารราชาศัพท์ปรากฏเพียงข้อมูลเดียว คือ **วฺระกุรลามุท** (ห้องนอน > วฺระ- + กุรลา-ห้อง + มุท-บรรทม)

๒.๑.๒ ยืมคำจากภาษาสันสกฤต เป็นการยืมคำจากภาษาสันสกฤตมาใช้เป็นราชาศัพท์ มีทั้งที่เป็นการยืมจากศัพท์ศัพท์เดียว หรือยืมจากศัพท์ผสม ปรากฎ จำนวน ๒๒ ข้อมูล เช่น **ปฺรสาท** (ของให้) **อาชฺฎญา** (คำสั่ง) **ราชย** (สมัย, รัชกาล) **ราชกุล** (ตระกูล) **ราชทฺรวย** (สมบัติ) **ราชปฺตฺร** (ลูก)

๒.๑.๓ ใช้คำแผลงภาษาเขมรเป็นการใช้คำภาษาเขมรที่เกิดจากการแผลงคำ (derivation) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างคำลักษณะหนึ่งของภาษาเขมร ด้วยการประกอบหน่วยเติม (affix) เข้ากับหน่วยฐาน (base form) ทำให้เกิดคำใหม่ หน่วยเติมในภาษาเขมรมี ๒ ลักษณะ คือ หน่วยเติมหน้า (prefix) และหน่วยเติมกลาง (infix) เช่น “ซาบ” ติด ประกอบหน่วยเติมหน้า “กฺ-” เป็น “ซฺซาบ” ติดแน่น หรือ “เกิด” เกิด ประกอบหน่วยเติมกลาง “-น” เป็น “ก่เณิต” การเกิด เป็นต้นปรากฏจำนวน ๕ ข้อมูล

ได้แก่ **ตงวาย** (ของให้ > ฎวาย-ให้ + ้) **ปนุทวล** (คำสั่ง > ทวล-ทวนเหนือหัว + ้-) **มุดยง** (คำสั่ง > ตยง-รู้, รู้ตัว + ้-) **สัจจ** (กษัตริย์ > สุตจ-เสด็จ + ้) **สุตจ** (กษัตริย์ *ตจ~ทจ~ตจ-แตกออก, แยกออก + ้-)

๒.๑.๔ ใช้นามภาษาสันสกฤต + นามราชาศัพท์ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียว คือ **กุมยราชทรวาย** (ที่ดินส่วนตัวของกษัตริย์ > กุมย-ที่ดิน + ราชทรวาย-ราชทรัพย์)

๒.๒ การสร้างกริยาราชศัพท์เขมรสมัยโบราณ

กริยาราชศัพท์เขมรสมัยโบราณ มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๔ ข้อมูล มีวิธีการสร้างที่แตกต่างกัน ๖ วิธี ดังนี้

๒.๒.๑ ใช้หน่วยเติมหน้า “สุตจ-” + กริยา เป็นการใช้นหน่วยเติมหน้า “สุตจ-” ซึ่งเป็นหน่วยเติมหน้ากริยาแสดงความเป็นราชาศัพท์ ประกอบกับกริยาหรือกริยาวลี ปรากฏจำนวน ๑๒ ข้อมูล เช่น **สุตจปงค์** (แสดงความเคารพ) **สุตจจาป** (จับ) **สุตจเทา** (ไป) **สุตจเนา** (อยู่) **สุตจจจะ** (ลง) **สุตจจปง** (รับ) **สุตจปญจยรวล** (ชัยพล > ปญจยร-ขับ + วล-พล) **สุตจมุขลมะ** (เผชิญหน้า > มุขล-เผชิญ + มะ-หน้า)

๒.๒.๒ ยืมคำจากภาษาสันสกฤต เป็นการยืมคำจากภาษาสันสกฤตมาใช้เป็นราชาศัพท์ ส่วนใหญ่เป็นการยืมจากศัพท์ศัพท์เดียว ปรากฏจำนวน ๖ ข้อมูล ได้แก่ **ปรณย** (ต้องการ) **ปรสาท** (ให้)^๖ **โรชน** (โกรธ) **สวรคุดต** (ตาย) **อุจจารณะ** (ออก (คำสั่ง)) และ **อภิเชก** (อภิเชก)

๒.๒.๓ ใช้คำแผลงภาษาเขมร เป็นการนำคำแผลงภาษาเขมรมาใช้เป็นราชาศัพท์ ปรากฏจำนวน ๗ ข้อมูล เช่น **ฎวาย** (ให้ > วาย-ตี, โปย + ต-)^๗ **ปงค์**

^๖ ข้อมูลราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ พบคำที่สามารถเป็นได้ทั้งนามและกริยา เช่น **ปรสาท** เป็นกริยา หมายถึง ให้ เป็นนามหมายถึง ของให้ **ปนุทวล** เป็นกริยาหมายถึง สั่ง, แจ้ง, บอก เป็นนามหมายถึง คำสั่ง เป็นต้น

^๗ คำว่า ฎวาย นี้ Jenner & Pou (1985 : 345) เสนอว่า เดิมหมายถึง การยกมือประสานกันสักการะเทพเจ้า ต่อมาเกิดการขยายความหมาย หมายถึง นมัสการ สักการะ หรือแสดงความเคารพ และนำมาใช้ในความหมายเปรียบว่า การถวายสิ่งของแก่เทพ วิญญาณ หรือพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ต่อมา Jenner (2009 b : 237) ได้แสดงทัศนะแย้งว่า ลักษณะดังกล่าวไม่ปรากฏในวัฒนธรรมเขมร ดังนั้นจึงเสนอทัศนะใหม่ว่า คำว่า “ฎวาย” เป็นคำแผลงจาก “*วาย” ซึ่งยังไม่สามารถระบุความหมายได้

๑๒๘ ยรรยงค์ สิกษะกฤษี

(ทำความเคารพ > ผู้-รวมกัน, ทำให้รวมกัน + °) **ปนฺทูล** (สั่ง, แจ้ง, บอก > ทูล-ทูน, พุด, รับคำสั่ง + บั-) ผู้ที่ (นอนน > *ที่-เกาะ, พัก + ปุ-) กูรง (ปกครอง > รุง-ใหญ่, โต, สำคัญ + กุ-) **มฺตยง** (สั่ง > ตยง-รู้, รู้ตัว + ปุ-) **สฺตจ** (ไป > *ตจ~ทจ~เตจ~แตกออก, แยกออก + สฺ-)

๒.๒.๔ ใช้กริยาราชศัพท์ประกอบในข้อความเป็นการใช้กริยาราชศัพท์ประกอบในข้อความที่อาจประกอบด้วยกริยาหลายหน่วยหรือมีหน่วยนามประกอบด้วย แต่จะต้องปรากฏกริยาราชศัพท์ในข้อความอย่างน้อย ๑ หน่วยปรากฏจำนวน ๔ ข้อมูล ได้แก่ **ปงคฺถปวงนิเวทน**^๘ (แจ้ง, บอก > ปงคฺ-บังคับ + ถปวง-หัว + นิเวทน-แจ้ง, บอก) **ถวายปงคฺ** (ทำความเคารพ > ถวาย-ให้ + ปงคฺ-บังคับ) **กฺรณปฺรสาท** (ให้ > กฺรณา + ปฺรสาท-ให้) **กฺรณปนฺทูล** (กล่าว > กฺรณา + ปนฺทูล-บันทูล)

๒.๒.๕ ใช้กริยา + นามราชศัพท์เป็นการใช้คำกริยาสามัญซึ่งปรากฏเฉพาะคำว่า “เสวย”^๙ ประกอบกับคำที่ปรากฏเป็นนามราชศัพท์ ปรากฏเฉพาะข้อมูลที่หมายถึง ราชสมบัติหรือราชบัลลังก์จำนวน ๔ ข้อมูล ได้แก่ **เสวยราชชย** **เสวยวระราชชย** **เสวยวระธรมราชชย** **เสวยวระราชชยธรมม**

๒.๒.๖ ใช้คำที่ไม่ใช่คำแผลง เป็นการใช้คำภาษาเขมรที่ไม่ได้เกิดจากการสร้างคำด้วยการแผลงคำ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียว คือ **ทูล** (รับ, รับคำสั่ง)

๒.๓ การสร้างสรรพนามราชศัพท์เขมรสัมยโบราณ

สรรพนามราชศัพท์เขมรสัมยโบราณ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียวคือ **วระ** หมายถึง ท่าน, พระองค์ ซึ่งเป็นวิธีการสร้างด้วยการใช้คำแผลงภาษาเขมร

จากการศึกษาการสร้างราชศัพท์เขมรสัมยโบราณ อาจสรุปลักษณะสำคัญของการสร้างราชศัพท์เขมรโบราณได้ดังนี้

๑. นามราชศัพท์เขมรสัมยโบราณ มีวิธีการสร้างด้วยการใช้หน่วยเดิมหน้า

^๘ คำที่ขีดเส้นใต้ คือ กริยาราชศัพท์

^๙ คำว่า “เสวย” ในภาษาเขมรโบราณ มิได้ใช้เป็นราชศัพท์เพราะปรากฏใช้แก่บุคคลทั่วไป หมายถึง ประสบ ได้รับ เช่น “เสวยผล” ได้รับผล “เสวยราชภย” ได้รับราชภัย (K. 277 จารึกกรอบประตูปราสาทตาแก้ว) เป็นต้น

“วระ-” + นาม มากที่สุด และรองลงมาก็คือการยืมคำจากภาษาสันสกฤต ทั้ง ๒ วิธีนี้ จึงเป็นวิธีหลักในการสร้างนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

๒. กริยารราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ มีวิธีการสร้างด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “สุดจ-” + กริยา มากที่สุด รองลงมาก็คือการยืมคำจากภาษาสันสกฤต และการใช้ คำแผลงภาษาเขมร วิธีการทั้ง ๓ วิธีจึงถือเป็นวิธีการหลักในการสร้างกริยารราชาศัพท์ เขมรสมัยโบราณ

ลักษณะของราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

การศึกษารราชาศัพท์เขมรสมัยกลางจากจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร จำนวน ทั้งสิ้น ๓๙ หลัก พบราชาศัพท์จำนวน ๖๒ ข้อมูล ปรากฏทั้งนามราชาศัพท์ กริยารราชาศัพท์ และสรรพนามราชาศัพท์ เช่นเดียวกับภาษาเขมรสมัยโบราณ นอกจากนี้ ยังพบลักษณะนามราชาศัพท์อีกด้วยสามารถนำมาพิจารณาที่มาของราชาศัพท์ และการสร้างราชาศัพท์ได้ ดังนี้

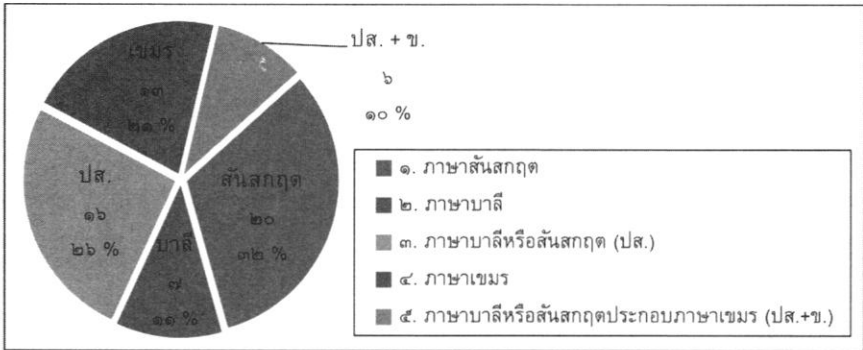
๑. ที่มาของราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

จากการศึกษาพบว่า ราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง มีที่มา ๕ ลักษณะ ได้แก่ มาจาก ๑) ภาษาสันสกฤต ๒๐ ข้อมูล ๒) ภาษาบาลี ๗ ข้อมูล ๓) ภาษาบาลีหรือ สันสกฤต^{๑๐} ๑๖ ข้อมูล ๔) ภาษาเขมร ๑๓ ข้อมูล ๕) ภาษาบาลีหรือสันสกฤตประกอบ ภาษาเขมร ๖ ข้อมูล อาจแสดงเป็นแผนภูมิรูปวงกลม ดังแผนภูมิที่ ๒ ต่อไปนี้

^{๑๐} ข้อมูลที่เป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต คือ ข้อมูลที่ตัดสินไม่ได้แน่ชัดว่ามาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เพราะ ๑) ภาษาบาลีและสันสกฤตใช้ศัพท์ร่วมกัน เนื่องจากทั้ง ๒ ภาษาพัฒนามาจากภาษาดั้งเดิม เดียวกัน จึงปรากฏศัพท์ที่ใช้ร่วมกัน เช่น นาม องคุต มาตา เป็นต้น หรือ ๒) มีการเปลี่ยนแปลงรูปเมื่อ ใช้ในภาษาเขมร ไม่สามารถสันนิษฐานได้ว่ามาจากภาษาใดแน่ชัด เช่น “ทยา” หมายถึง ใจ อาจ มาจากภาษาสันสกฤต “นฤทยา” หรือภาษาบาลี “นทยา” ก็ได้

๑๓๐ ยรรยงศ์ ลีกษะฤทธิ

แผนภูมิที่ ๒ ที่มาของราชาศัพท์เขมรส้มัยกลาง

จากแผนภูมิที่ ๒ จะเห็นได้ว่า ราชาศัพท์เขมรส้มัยกลางมีที่มาจากภาษาสันสกฤตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๒ รองลงมาคือ ภาษาบาลีหรือสันสกฤต คิดเป็นร้อยละ ๒๖ และภาษาเขมร คิดเป็นร้อยละ ๑๓ และเริ่มปรากฏราชาศัพท์ที่มาจากภาษาบาลีในสมัยนี้แล้ว ดังตัวอย่างราชาศัพท์และที่มาของราชาศัพท์เขมรส้มัยกลางในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ ตัวอย่างราชาศัพท์และที่มาของราชาศัพท์เขมรส้มัยกลาง

พุทธศตวรรษ	ราชาศัพท์	ที่มา	ความหมาย / มาจาก
๒๐	มาโตรุทร	ส.	น. ท้องแม่ มาตฤ mātr = น. แม่ + อุทร udara = น. ท้อง, กระเพาะ, ครรรภ์
๒๐	ราชสตรู	ส.	น. ศัตรูของกษัตริย์ ราช rāja = น. กษัตริย์ + ศตรู śatru = น. ศัตรู, คู่อริ, คู่ต่อสู้
๒๑	ทุงรสารุทธา	ส.	ก. ศรัทธา ศรุทธา śradha = คุณ. มีศรัทธา, มีความเชื่อใน

พุทธศตวรรษ	ราชาศัพท์	ที่มา	ความหมาย / มาจาก
๒๐	พระญาติ	ป.	น. ญาติ ญาติ ñāti = น. ญาติ, พี่น้อง, คนสนิท
๒๐	สีแดง พระราชโอรส	ป.	น. ลูกชาย ราช rāja = น. กษัตริย์ + โอรส orasa = คุณ. เกิดแต่อก, เกิดจากตนเอง
๒๒	สีแดง พระภคคณินโย	ป.	น. หลานชาย, ลูกชายของพี่สาวน้องสาว ภาคินเนยโย bhāgineyyo จาก ภาคินเนยโย bhāgineyyā = น. ลูกของพี่สาวน้องสาว, หลานชาย
๒๐	ราชสมบัติ	ปส.	น. ทรัพย์สินสมบัติ ราช rāja = น. กษัตริย์ + สมบัติ sampatti = น. ความมั่งคั่ง, การเป็นเจ้าของ, การมีอยู่, สถานการณ์ที่ดี, ความมากมาย, ความอุดมสมบูรณ์
๒๐	พระนามกร	ปส.	น. ชื่อ นาม nāma = น. ชื่อ + กร kara = น. ผู้ทำ, การทำ, การสร้าง
๒๐	พระราชทยา	ปส.	น. ใจ ราช rāja = น. กษัตริย์ + ททย hadaya (ป.) / หฤทย hr̥daya (ส.) = น. หัวใจ, วิญญาณ, จิตใจ
๒๐	พระปณทูล	ข.	น. คำสั่ง (มุทูล, มุทูล = ก. สวมบนศีรษะ + หน่วยเติมกลาง ุ)
๒๐	สีแดงพระชี	ข.	น. บรรพบุรุษ (ข. โบราณ อชี~อชี~อุชี~อุชี~ชี~ชี น. ปู่, ตา, บรรพบุรุษ)
๒๒	ตรัสสุส	ข.	ก. พูด, บอก (ระ = ก. สองแสง, สองสว่าง + หน่วยเติมหน้า ตุ-)
๒๐	พระราชจันง ปวารณา	ข. + ปส.	น. ความต้องการ ข. จันง = น. จันง, ความต้องการ + ส. ปวารณา prārthana = น. ความปรารถนา, ความต้องการ, การร้องขอ, การวิงวอน

พุทธศตวรรษ	ราชาศัพท์	ที่มา	ความหมาย / มาจาก
๒๐	พระราชจีโพะ ปฐารุถนา	ข. + ปล.	น. ความต้องการ ข. จีโพะ = น. จุดมุ่งหมาย, ความตั้งใจ, ก. ตั้งใจจะ, มุ่งจะ + ส. ปฐารุถน prārthana = น. ความปรารถนา, ความต้องการ, การร้องขอ
๒๐	ไสว ราชสมปตติ	ข. + ปล.	ก. ครองสมบัติ ข. ไสว (ข. โบราณ เสวย) = ก. เสพ, กิน, ดื่ม, ประสบ, ทนทุกข์ + ปล. ราชสมปตติ rājasampatti = น. สมบัติของ พระราช (ราช + สมปตติ)

๒. การสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

จากการศึกษาวิธีการสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง พบว่า นามราชาศัพท์กิริยาราชศัพท์ สรรพนามราชาศัพท์ และลักษณะนามราชาศัพท์ มีวิธีการสร้างที่ต่างต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ การสร้างนามราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

นามราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลาง มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๐ ข้อมูล มีวิธีการสร้างที่ต่างต่างกัน ๖ วิธี ดังนี้

๒.๑.๑ ใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม เป็นการใช้นิยมนามเติมหน้า “พระ-” ซึ่งเป็นหน่วยเติมหน้าเดียวกับ “วระ-” ในภาษาเขมรสมัยโบราณ^{๖๖} ประกอบกับนามที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาเขมร ปรากฏจำนวน ๑๔ ข้อมูล เช่น **พระเกสโมลี** (มวยผม) **พระจริตจินตา** (ความคิด) **พระปญฺหูล** (คำสั่ง) **พระลคฺนาราตี** (ลคฺนาราตี) **พระชน** (อายุ) **พระพุทฺธฤโท** (ใจ) **พระโอสส** (ปาก)

๒.๑.๒ ใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม เป็นการใช้นิยมนามเติมหน้า “พระราช-” ซึ่งมาจากหน่วยเติมหน้า “พระ-” + หน่วยเติมหน้า “ราช-” ประกอบกับนามที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาเขมร ปรากฏจำนวน ๑๐ ข้อมูล เช่น **พระราชกุศล** (กุศล) **พระราชจันปฐารุถนา** (ความต้องการ) **พระราชจีโพะปฐารุถนา**

^{๖๖} หน่วยเสียง /vr wr/ ในภาษาเขมรสมัยโบราณ เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นหน่วยเสียง /pr br/ ในภาษาเขมรสมัยกลาง เช่น วระ-พระ วรหฺม-พฺรหฺม ไวร-ไพร เป็นต้น

(ความต้องการ) **พระราชทยา** (ใจ) **พระราชอทิสฐาน** (คำอธิษฐาน) **พระราชโองการ** (คำพูด)

อนึ่ง ราชาศัพท์ที่มีหน่วยเต็มหน้า “พระราช-” นี้ ตรงกับราชาศัพท์เขมรโบราณ ที่มีหน่วยเต็มหน้า “วระ-” ประกอบกับศัพท์สมาสที่ขึ้นต้นด้วย “ราช-” เช่น **วระราช** การยุย **วระราชธรมุม** **วระราชปฺนุย** เป็นต้น แต่ไม่จัดคำว่า “ราช” เป็นหน่วยเต็มหน้า เพราะส่วนใหญ่เป็นคำที่ยืมมาจากศัพท์สมาสของสันสกฤตโดยตรง หรือใช้ในลักษณะเป็นศัพท์สมาส แต่ในภาษาเขมรสมัยกลาง ปรากฏใช้เป็นหน่วยเต็มหน้าอย่างชัดเจน เพราะใช้ประกอบกับคำภาษาเขมร เช่น **พระราชจันปรารุธนา** **พระราชจีพะ** **ปรารุธนา** หรือใช้ประกอบหน้าศัพท์ที่ขึ้นด้วยสระ แต่ไม่มีการสมาส เช่น **พระราชอทิสฐาน** ไม่ใช่ “พระราชทิสฐาน” หรือ **พระราชโองการ** ไม่ใช่ “พระราโงการ” เป็นต้น จึงจัดให้ “พระราช-” เป็นหน่วยเต็มหน้าในภาษาเขมรสมัยกลาง

๒.๑.๓ ใช้หน่วยเต็มหน้า “สเด็จพระราช-” + นาม เป็นการใช้นหน่วยเต็มหน้า “สเด็จพระราช-” ประกอบกับนามภาษาบาลีสันสกฤตที่มีความหมายเกี่ยวกับบุคคล มี ๗ ข้อมูล ได้แก่ **สเด็จพระราชเทพิพิตร** (ราชินี) **สเด็จพระราชเทพิทิพย** (ราชินี) **สเด็จพระราชมาตาพิตร** (แม่) **สเด็จพระราชโอรส** (ลูกชาย) **สเด็จพระราชปุตฺร** (ลูก) **สเด็จพระราชปุตฺรา** (ลูก) **สเด็จพระอนุชชุตฺรี** (น้องสาว)

๒.๑.๔ ใช้หน่วยเต็มหน้า “สเด็จพระ-” + นาม เป็นการใช้นหน่วยเต็มหน้า “สเด็จพระ-” ประกอบกับนามภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาเขมร ปรากฏ ๕ ข้อมูล ได้แก่ **สเด็จพระชี** (บรรพบุรุษ) **สเด็จพระมหาอุปาสก** (อุปาสก) **สเด็จพระวรปิตาธิราช** (พ่อ) **สเด็จพระภคคินียา** (หลานสาว, ลูกสาวของพี่สาว น้องสาว) และ **สเด็จพระภคคินีย** (หลานชาย, ลูกชายของพี่สาวน้องสาว)

๒.๑.๕ ใช้หน่วยเต็มหน้า “ราช-” + นาม เป็นการใช้นหน่วยเต็มหน้า “ราช-” ประกอบกับนามภาษาบาลีสันสกฤต ปรากฏจำนวน ๓ ข้อมูล ได้แก่ **ราชปรเวณี** (ประเพณี) **ราชสตร** (ศัตรู) **ราชสมบัตต** (ทรัพย์สมบัติ)

๒.๑.๖ ยืมคำจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เป็นการยืมคำจากภาษาบาลีหรือสันสกฤตมาใช้เป็นราชาศัพท์ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียว คือ **มาโตรทร** (ท้องแม่)

๒.๒ การสร้างกริยาราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

กริยาราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลาง ปรากฏเพียง ๑๔ ข้อมูล

๑๓๔ ยรรยงค์ สิกขะฤทธิ

เท่านั้น มีวิธีการสร้างที่แตกต่างกัน ๖ วิธี ดังนี้

๒.๒.๑ ใช้หน่วยเติมหน้า “ทฺร-” + นาม/กริยา เป็นการใช้อย่างเติมหน้า “ทฺร-” ประกอบหน้านามหรือกริยา ปรากฏ ๔ ข้อมูล ได้แก่ **ทฺรสารทฺธา** (ศรัทธา > ทฺร- + นาม/กริยา) **ทฺรครุพฺภณิ** (ท้อง > ทฺร- + นาม) **ทฺรพระภูณฺรนา** (กฐณา > ทฺร- + นาม/กริยา) **ทฺรพระนาม** (ชื่อ > ทฺร- + นาม)

คำว่า “ทฺร” ปรากฏมาแล้วตั้งแต่ในภาษาเขมรสมัยโบราณ “ทฺร~โทฺร” หมายถึง ถือ ไร่ ดำรงไว้ แต่เพิ่งปรากฏใช้เป็นราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลาง จากข้อมูลจะเห็นว่า “ทฺร-” มักประกอบหน้าคำนามเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่ประกอบหน้ากริยานั้น อาจเป็นได้ทั้งคำนามและคำกริยา

๒.๒.๒ ใช้หน่วยเติมหน้า “สฺตจ-” + กริยา เป็นการใช้อย่างเติมหน้า “สฺตจ-” หรือ “เสฺตจ-” ประกอบหน้ากริยาหรือกริยาลแสดงการเคลื่อนที่ ปรากฏ ๓ ข้อมูล ได้แก่ **สฺตจจะโมก** (ลงมา > จจะ-ลง + โมก-มา) **สฺตจนำ** (น้ำ, พา) **เสฺตจเลลา** (เยื้องย่าง)

๒.๒.๓ ใช้กริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความ เป็นการใช้อย่างกริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความที่อาจประกอบด้วยกริยาหลายหน่วยหรือมีหน่วยนามประกอบด้วย แต่จะต้องปรากฏกริยารราชาศัพท์ในข้อความอย่างน้อย ๑ หน่วย มีจำนวน ๓ ข้อมูล ได้แก่ **ถฺวายปฺงคิ^{๑๓}** (ทำความเคารพ > ถฺวาย-ให้ + ปฺงคิ-บังคม) **ตฺราสฺสเปรี** (เรียกใช้ > ตฺราสฺส-ตรัส + เปรี-ใช้) **กฺราบถฺวายปฺงคม** (ทำความเคารพ > กฺราบ + ถฺวาย-ให้ + ปฺงคิ-บังคม)

๒.๒.๔ ใช้คำแผลงภาษาเขมร เป็นการนำคำแผลงภาษาเขมรมาใช้เป็นราชาศัพท์ ปรากฏ ๒ ข้อมูล ได้แก่ **ถฺวาย** (ให้ > วาย-ตี, โบาย + ตฺ-) **ตฺรสฺส** (พูด, บอกร > ระ-ส่องแสง, ชัดแจ้ง + ตฺ-)

คำว่า “ตฺรสฺส” เป็นคำแผลงจาก “ระ” + หน่วยเติมหน้า “ตฺ-” คำนี้ยังไม่ปรากฏใช้ในภาษาเขมรสมัยโบราณ เพิ่งปรากฏใช้เป็นราชาศัพท์เขมรในสมัยกลาง

๒.๒.๕ ใช้กริยา + นามราชาศัพท์ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียว คือ **สฺวอย**

^{๑๓} คำที่ขีดเส้นใต้คือกริยารราชาศัพท์

ราชสมบัติน (ครองสมบัติ > ไสวดย-เสวย + ราชสมบัติน-ราชสมบัติ)

๒.๒.๖ ใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม ข้อมูลเดียว คือ พระราชทาน (ให้ > พระราช- + ทาน)

๒.๓ การสร้างสรรพนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

สรรพนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ ปรากฏเพียง ๒ ข้อมูล คือ **สุดจ** และ **พระองค์** และปรากฏวิธีการสร้าง ๒ วิธี ซึ่งเป็นวิธีเดียวกันกับการสร้างนามราชาศัพท์ดังนี้

๒.๓.๑ ใช้คำแผลงภาษาเขมร ในข้อมูลราชาศัพท์ **สุดจ** (ท่าน, พระองค์ > *ตจ~ทจ~เตจ~แตกออก, แยกออก + สฺ-)

๒.๓.๒ ใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นามในข้อมูลราชาศัพท์ **พระองค์**

๒.๔ การสร้างลักษณนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

ลักษณนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ ปรากฏเพียงข้อมูลเดียวคือ **พระองค์** ใช้เป็นลักษณนามของนามราชาศัพท์ **สเด็จพระซี** มีวิธีการสร้างด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม

จากการศึกษาการสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง อาจสรุปลักษณะสำคัญได้ดังนี้

๑. นามราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง มีวิธีการสร้างด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม มากที่สุด และรองลงมาคือการใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม และการใช้หน่วยเติมหน้าอื่น ๆ ในขณะที่วิธีการที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ การยืมคำจากภาษาบาลีสันสกฤต จึงอาจกล่าวได้ว่า วิธีการหลักในการสร้างนามราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลาง คือการใช้หน่วยเติมหน้า + นาม

๒. กริยารราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง มีวิธีการสร้างด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา มากที่สุด รองลงมาคือการใช้หน่วยเติมหน้า “สุดจ-” + กริยา และการใช้กริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อมูลกริยารราชาศัพท์ในสมัยนี้ปรากฏไม่มากนัก จึงไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่าวิธีใดเป็นวิธีหลักในการสร้างกริยารราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

ความต่างระหว่างราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณกับสมัยกลาง

เมื่อพิจารณาที่มาและการสร้างราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณกับสมัยกลาง จะเห็นได้ว่า ราชาศัพท์ทั้ง ๒ สมัยมีลักษณะที่ร่วมกันและแตกต่างกัน ดังนี้

๑. ที่มาของราชาศัพท์

ราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณและสมัยกลางมีที่มาของราชาศัพท์ที่เหมือนกัน คือ มาจากภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร แต่สมัยกลางมีที่มาจากภาษาบาลีซึ่งไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

๒. การสร้างราชาศัพท์

๒.๑ การสร้างนามราชาศัพท์

นามราชาศัพท์ภาษาเขมรสมัยโบราณและสมัยกลางมีวิธีการสร้างรูปแบบเดียวกัน นั่นคือ การใช้หน่วยเติมหน้า “วระ-” หรือ “พระ-” + นาม และการยืมคำจากภาษาบาลีสันสกฤต

ส่วนวิธีการสร้างนามราชาศัพท์ที่ปรากฏเฉพาะสมัย ได้แก่ รูปแบบที่ปรากฏเฉพาะในราชาศัพท์ภาษาเขมรสมัยโบราณ คือ การใช้คำแผลงภาษาเขมร และ การใช้คำนามภาษาสันสกฤต + นามราชาศัพท์และรูปแบบที่ปรากฏเฉพาะในราชาศัพท์ภาษาเขมรสมัยกลาง คือ การใช้หน่วยเติมหน้าอื่น ๆ ได้แก่ “พระราช-” “ราช-” “สเด็จพระ-” และ “สเด็จพระราช-”

๒.๒ การสร้างกริยารราชาศัพท์

กริยารราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณและสมัยกลางมีวิธีการสร้างรูปแบบเดียวกัน ได้แก่ ๑) การใช้หน่วยเติมหน้า “สุดจ-” + กริยา ๒) การใช้คำแผลงภาษาเขมร ๓) การใช้กริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความ และ ๔) การใช้กริยา + นามราชาศัพท์

ส่วนวิธีการสร้างที่ปรากฏเฉพาะสมัย ได้แก่ วิธีการสร้างที่ปรากฏเฉพาะในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ มี ๒ รูปแบบ คือ การยืมคำจากภาษาสันสกฤต และการใช้คำที่ไม่ใช่คำแผลง ส่วนวิธีการสร้างที่ปรากฏเฉพาะในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ได้แก่ การใช้หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา และการใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม

๒.๓ การสร้างสรรพนามราชาศัพท์

สรรพนามราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณและสมัยกลางมีวิธีการสร้างรูป

แบบเดียวกันคือ การใช้คำแผลงภาษาเขมร แต่วิธีการสร้างที่ปรากฏเฉพาะในราชาศัพท์เขมรสมัยกลางคือ การใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นามภาษาบาลีสันสกฤต

๒.๔ การสร้างลักษณนามราชาศัพท์

ลักษณนามราชาศัพท์ปรากฏเฉพาะในภาษาเขมรสมัยกลางเท่านั้น ไม่เคยปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ ทั้งนี้รูปแบบที่พบคือรูปแบบเดียวกับการสร้างนามราชาศัพท์ นั่นคือ การใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นามภาษาบาลีสันสกฤต

ลักษณะร่วมระหว่างราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย

การพิจารณาลักษณะร่วมของราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย เป็นการพิจารณาลักษณะร่วมกันของราชาศัพท์ใน ๒ ภาษาดังกล่าว ที่ไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ การพิจารณาด้านศัพท์ และการสร้างราชาศัพท์ ดังนี้

๑. ลักษณะร่วมด้านศัพท์

ราชาศัพท์เขมรสมัยกลางและราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยปรากฏการใช้ราชาศัพท์ที่มีลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ มีการใช้ศัพท์คำเดียวกัน หรือมีการใช้ศัพท์ที่คล้ายคลึงกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มาตโรทร-มาโตรทร

สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้เสด็จเสวยสวรรคตาคิดลามาต
โรทร แม่นามกรว่า สมเด็จพระศรีธรรมราชามาดา พระกันโองท่าน

(วัดบูรพาราม พ.ศ. ๑๙๕๖ ด้าน ๑ บรรทัด ๒)

เทพ เทพว จยุต มก อุตปัตต ไอ ต มาโตรทร ใน สัมเด็จพระราชเทวี
ทิพย ต่ มาน ปุณย ภูล

จึงเทพจตุมาอุบัติที่มาโตรทรแห่งสมเด็จพระราชเทวีทิพยผู้มีบุญเต็ม

(IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ ด้าน ๑ บรรทัด ๕๐-๕๒)

คำว่า “มาตโรทร” และ “มาโตทร” เป็นศัพท์สมาสจากภาษาบาลี “มาตุ” หรือ ภาษาสันสกฤต “มาตฤ” หมายถึง แม่ + “อุทร” หมายถึง ท้อง จึงหมายถึง ท้องแม่ หรือครรภ์มารดา ทั้งในภาษาไทยและภาษาเขมรใช้กับ “สมเด็จพระศรีธรรมราชา มาดา พระกันโหลงท่าน” คำนี้ยังไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ

สมเด็จพระมหาอุปาสก-สมเด็จพระมหาอุปาสก

...สมเด็จพระมหาอุปาสก ท่านเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชพระวรา...เดช มีพระราชศรัทธาให้แก่พระเจ้าใหม่นี้ไชรยี่สิบไร่ นาพระ-... ารานไปหน ตะวันออกเล // //

(วัดเขมา พ.ศ. ๒๐๗๙ ด้าน ๑ บรรทัด ๓๙-๔๑)

อนุต่าปูป โนะ สมเด็จพระมหาอุปาสก มหาราชบพิตร รังพิง ปุรุพว ปรรุฎนา เตมปิ นู สาง สาสุนา พระตถาคต โอย ปุรากฎ ไอ ต กัมพูชเขต เนะ เลก ยส พระราชสนุดาน โอย สัมบุรณุน โระ ปุรุพวกาล วิง

อันดับนั้น สมเด็จพระมหาอุปาสก มหาราชบพิตรรำพึงบูรพ ปรรณนา เพื่อจะสร้างศาสนา พระตถาคต ให้ปรากฏในกัมพูชเขตนี้ ยก ยศพระราชสันดานให้กลับสมบุรณ์อย่างบูรพกาล

(IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ ด้าน ๑ บรรทัด ๒๑-๓๗)

คำว่า “สมเด็จพระมหาอุปาสก” และ “สมเด็จพระมหาอุปาสก” ใช้หมายถึงกษัตริย์ ผู้เป็นอุปาสกหรือผู้นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน แต่ในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย ใช้หน่วยเต็มหน้า “สมเด็จพระมหา-” ขณะที่ราชาศัพท์เขมรสมัยกลางใช้หน่วยเต็มหน้า “สมเด็จพระมหา-” แต่จะเห็นได้ว่า ทั้งสองข้อมูลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

สมเด็จพระราชเทวี-สมเด็จพระราชเทวีปิตุ

ไซ้แต่สมเด็จพระราชเทวีสร้างอโศการามอันเดียนี่ หั่งทักษณาราม เสด็จแม่อยู่หัวก็สร้างแกมหาวันรัตนเถร

(จารึกวัดอโศการาม พ.ศ. ๑๙๕๖ ด้าน ๑ บรรทัด ๒๗-๒๙)

สู่ เทพธิดา โฝง ไชรม ลมุดะ สี่เตจพระมหาอุปาสก มหาราชปพิตร
นุ สี่เตจพระราชเทวีปพิตร พุยิว พระองค์ นุ พระราชบุตร นุ สี่เตจพระราช
มาดาปพิตร .... สู่ โฉดะ แลง สรุพว ทุกข สรุพว โสภ สรุพว ไรค สรุพว
ไก สรุพว จงไร สรุพว อุปปทุพย อนุดรราย โฝง ต นานาปราคารุย

ขอเทวดาทั้งผอง ช่วยปลดปล่อยสมเด็จพระมหาอุปาสกมหาราช
บพิตร กับสมเด็จพระมหาราชเทวีปพิตร ทั้ง ๒ พระองค์ กับพระราชบุตร
กับสมเด็จพระราชมาดาปพิตร .... ขอให้พ้นจากสรรพทุกข์สรรพโศกสรรพ
โรค สรรพภัย สรรพจัญไร สรรพอุปัทวะอันตรายทั้งผองอันนานาประการ

(IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ ด้าน ๒ บรรทัด ๒๕-๓๒)

“สมเด็จพระราชเทวี” กับ “สี่เตจพระราชเทวีปพิตร” หมายถึง พระมเหสีของ
กษัตริย์เช่นเดียวกัน แต่ในราชาศัพท์เขมรสมัยกลางมีการเพิ่มคำว่า “ปพิตร” จึงต่างกับ
ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยเล็กน้อย ในราชาศัพท์เขมรสมัยก่อนพระนคร แม้จะปรากฏใช้
คำว่า “เทวี” แก่พระมเหสีของกษัตริย์ แต่มิได้ใช้หน่วยเต็มหน้า “สี่เตจพระราช” อย่าง
ราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง

พระราชทาน-พระราชนิพนธ์

...ทั้งหลายมีผลภักดี สิ้น พระราชทาน ทั้งสิ้นกรยาการ ทั้งสิ้นอันเป็น
กับข้าวจังหันคนนาได้พันล้าน

(วัดบูรพาราม พ.ศ. ๑๙๕๖ ด้าน ๑ บรรทัด ๔๓-๔๔)

โองญา องวร พระราชหนุไทย โถล ทิพว ทีเสฐส พุร ททวล เลีย
เทีบป พระราชทาน เบิก โอย โองญา จี พาน มาสุส โอย บ้าง กุลสุส ๔ //

ออกญาอ้อนวอน พระราชหนุทัยอันมีค่าทิพย์พิเศษ ไม่รับเลย จึง
พระราชทาน เบิกให้ออกญากินพานทองให้บังกลด ๔ ชั้น

(IMA 39 พ.ศ. ๒๒๙๐ ด้าน ๒ บรรทัด ๒๕-๓๒)

“พระราชทาน” และ “พระราชนิพนธ์” เป็นกริยารราชาศัพท์ หมายถึง ให้ เช่น
เดียวกัน ปรากฏทั้งในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยและราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ในราชาศัพท์

เขมรสมัยโบราณ พบใช้ราชาศัพท์ “ปุรสาท” หรือ “กฤษณาปุรสาท” เพื่อหมายถึง ให้

พระองค์-พระองค์

อันทำทั้งนี้ ถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์

(จารึกฐานพระอิศวรมีengkāngเพชร พ.ศ. ๒๐๕๓ ด้าน ๓)

สุเรจ สุธำปณา พระมหาสารวิธิตถุ โฉลง จัเรน พระราชกุศล เนะ
กัลปนา ถวาย โท ต่ สี่เตจพระชี ต่ ป่วน พระองค์

เสรีจธำปนาพระมหาสารวิธิตถุ ฉลองจำเริญพระราชกุศลนี้
กัลปนาถวายไปแก่มเด็จพระชีทั้ง ๔ พระองค์

(IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ ด้าน ๑ บรรทัด ๒๑-๒๔)

คำว่า “พระองค์” และ “พะรองค์” ในทั้งสองตัวอย่างข้างต้น เป็นลักษณนามราชาศัพท์ กล่าวคือ ในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย ใช้เป็นลักษณนามของ “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ส่วนในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ใช้เป็นลักษณนามของ “สี่เตจพระชี” การใช้ลักษณนามราชาศัพท์ ยังไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยพระนคร

๒. ลักษณะร่วมด้านการสร้างราชาศัพท์

วิธีการสร้างราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลางที่ไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยพระนคร แต่ตรงกับการสร้างราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย มีดังนี้

๒.๑ การสร้างนามราชาศัพท์ ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย มีการสร้างนามราชาศัพท์ด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “ราช-” “พระราช-” และ “สมเด็จพระราช-” เช่นเดียวกับราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ดังตัวอย่างราชาศัพท์ต่อไปนี้

หน่วยเติมหน้า “ราช-” + นาม เช่น **ราชมนเทียร** **ราชรถ** **ราชสมบัติ** **ราชสีมา**

หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม เช่น **พระราชกุศล** **พระราชา** **ปราชญ์บติ** (บัญญัติ) **พระราชภักดี** **พระราชมาตุลลปะบพิตร** (ลุง) **พระราชศฤงคาร** (สมบัติ) **พระราชสีมา** (เขตแดน) **พระราชโองการ**

หน่วยเติมหน้า “สมเด็จพระราช-” + นามแสดงบุคคล เช่น **สมเด็จพระ**

พระราชเทวีเจ้า สมเด็จพระราชมารดา

๒.๒ การสร้างกริยาราชาศัพท์ ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย มีการสร้างกริยาราชาศัพท์ด้วยการใช้หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา และการใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม เช่นเดียวกับราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา ได้แก่ ทรงต่อ ทรงพระนาม

หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม ได้แก่ พระราชทาน

๒.๓ การสร้างสรรพนามราชาศัพท์และลักษณนามราชาศัพท์ ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย มีการสร้างสรรพนามราชาศัพท์และลักษณนามราชาศัพท์ ด้วยการใส่หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม เช่นเดียวกับราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง คือ พระองค์

สรุปผลการศึกษา

จากการเปรียบเทียบราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณกับสมัยกลาง เพื่อพิจารณาความแตกต่างของราชาศัพท์ทั้งสองสมัยในด้านที่มาและการสร้างราชาศัพท์ และการเปรียบเทียบราชาศัพท์เขมรสมัยกลางกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย ในด้านศัพท์และการสร้างราชาศัพท์ที่ไม่ปรากฏในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ อาจสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๑. ที่มาของราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง ในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ พบที่มาจากภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรเท่านั้น ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนพระนครและสมัยพระนคร ชาวเขมรได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากอินเดีย ทั้งศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งใช้ภาษาสันสกฤตในการบันทึกคัมภีร์และคำสอนทางศาสนา การนำภาษาสันสกฤตมาใช้เป็นราชาศัพท์จึงอาจเป็นการแสดงสถานะของกษัตริย์ให้แตกต่างกับคนทั่วไปด้วยภาษาที่ใช้กับเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคือภาษาสันสกฤต ส่วนภาษาเขมรที่พบใช้เป็นราชาศัพท์ในช่วงแรกนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้คำที่เกิดจากการประกอบรูปศัพท์ด้วยการแผลงหรือการใช้หน่วยเติมหน้า “วระ-” หรือ “สุดจ-” แสดงให้เห็นว่า เมื่อจะใช้ภาษาท้องถิ่นคือภาษาเขมร เป็นราชาศัพท์จะไม่ใช้คำธรรมดา แต่ต้องมีการประกอบรูปคำจึงจะใช้เป็นราชาศัพท์ได้ ยกเว้นคำว่า ทูล (ทูล) ที่ไม่ใช่คำแผลง เพราะคำดังกล่าว ไม่ใช่การแผลง

กิริยาอาการของกษัตริย์ แต่เป็นกิริยาอาการของสามัญชนที่กระทำต่อกษัตริย์

กระทั่งในภาษาเขมรสมัยกลาง ปรากฏการใช้ภาษาบาลีในราชาศัพท์แล้ว ทั้งนี้เพราะศาสนาพุทธเถรวาทที่ใช้ภาษาบาลีเผยแพร่พระศาสนาได้เข้ามาในประเทศไทยกัมพูชาแล้ว หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า ศาสนาพุทธเถรวาทได้เข้าไปในประเทศไทยกัมพูชาตั้งแต่ช่วงปลายของเมืองพระนคร (แซนด์เลอร์, ๒๕๔๓ : ๑๐๒) แต่ยังไม่พบการใช้ภาษาบาลีในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ อาจเพราะศาสนาพุทธเถรวาทยังไม่มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนชั้นสูงมากนัก จนถึงสมัยกลางที่ชนชั้นสูงส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ดังเห็นได้จากจารึกต่าง ๆ ในสมัยนี้ ที่มีบันทึกเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา เช่น จารึก IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ กล่าวถึง “สมเด็จพระชัยเชษฐาธิราชโองการ” ได้ประดิษฐานพระสาวริกธาตุไว้ที่ปราสาทพิษณุโลกปรากการ หรือในจารึก IMA 9 พ.ศ. ๒๑๖๐-๒๑๗๐ กล่าวถึง การขุมนุมพระสงฆ์ เพื่อเป็นสักขีพยานในการปลดปล่อยทาส เป็นต้น (ดู อุไรศรี วรเศริน, ๒๕๔๓ก) ด้วยเหตุดังกล่าว จึงพบการใช้ภาษาบาลีในการสร้างราชาศัพท์ ทั้งนี้ ข้อมูลแรกที่พบว่า เป็นราชาศัพท์ที่มาจากภาษาบาลีอย่างชัดเจนคือ **พระญาติ** ในจารึก IMA 3 พ.ศ. ๒๑๒๒ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาที่มาของราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย พบว่า ปรากฏการใช้ภาษาบาลีในราชาศัพท์ไทยแล้วเช่นกัน ดังเช่น **พระราชมาตุละ** (ลุง) ในจารึกกฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. ๑๙๔๐ หรือ **พระมาตุจฉาเจ้า** (ป้า, น้า) ในจารึก วัดสรศักดิ์ พ.ศ. ๑๙๖๐

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลทางศาสนามีผลต่อการสร้างราชาศัพท์ กล่าวคือ เมื่อนับถือศาสนาใด ก็นำศัพท์ในศาสนานั้นมาใช้เป็นราชาศัพท์ เพราะถือเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา จึงนำมาใช้กับกษัตริย์และราชวงศ์ เพื่อแสดงสถานะที่สูงกว่าบุคคลธรรมดา

๒. ราชาศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลางและในภาษาไทยสมัยสุโขทัยที่ปรากฏตรงกัน การพบราชาศัพท์ที่ตรงกันในภาษาไทยสมัยสุโขทัยและภาษาเขมรสมัยกลาง มิได้เกิดจากความบังเอิญ แต่น่าจะแสดงให้เห็นอิทธิพลของไทยที่มีต่อเขมร เพราะราชาศัพท์ดังกล่าวไม่ปรากฏในภาษาเขมรสมัยโบราณ หรือมิได้ใช้ศัพท์เดียวกัน ดังเช่น คำที่มีความหมายว่า “ให้” ในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ พบใช้ว่า **ปรุสาท** หรือ **กรณาปรุสาท** แตกต่างกับราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยที่ใช้ว่า **พระราชทาน** ซึ่งตรงกับคำว่า **วระทาน** ในภาษาเขมรสมัยโบราณ แต่ใช้เป็นนามราชาศัพท์ หมายถึง ทานหรือของให้

มิได้ปรากฏว่าใช้เป็นกิริยาราชศัพท์เช่นในภาษาไทยสมัยสุโขทัย การปรากฏคำเดียวกัน และความหมายตรงกันนี้ ในราชศัพท์เขมรสมัยกลาง จึงน่าจะเกิดจากเหตุผลด้านการยืม

๓. การสร้างราชศัพท์ในภาษาเขมรสมัยกลางและในภาษาไทยสมัยสุโขทัยที่ปรากฏตรงกัน วิธีการสร้างราชศัพท์ที่ตรงกันในราชศัพท์เขมรสมัยกลางและราชศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย อาจเกิดจากเหตุผล ๒ ประการ นั่นคือ ประการแรกเป็นการใช้สืบทอดหรือการคง (retention) มาจากภาษาเขมรสมัยโบราณ ดังเช่น **วระราชกุศล-พระราชกุศล-พระราชกุศล** ซึ่งพบสอดคล้องกันทั้ง ๓ สมัย แต่หากเป็นการพบเฉพาะในสองสมัยหลัง น่าจะเกิดจากเหตุผลประการที่ ๒ คือ ราชศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยส่งอิทธิพลต่อราชศัพท์เขมรสมัยกลาง เพราะวิธีการสร้างที่ปรากฏเฉพาะในสมัยหนึ่ง อาจถือเป็นการสร้างสรรค์ใหม่หรือนวัตกรรม (innovation) ที่เกิดขึ้นในภาษาสมัยนั้น เมื่อพบลักษณะเดียวกันในสมัยต่อมา ก็น่าจะถือว่า วิธีการดังกล่าวเป็นการใช้สืบทอดหรือการคงจากสมัยก่อนหน้า ดังนั้นการพบวิธีการสร้างราชศัพท์แบบเดียวกันในภาษาไทยสมัยสุโขทัยกับภาษาเขมรสมัยกลาง แต่ไม่พบในภาษาเขมรสมัยโบราณ จึงน่าจะเป็นการสร้างสรรคใหม่ในสมัยสุโขทัยที่ได้ใช้สืบทอดมาในภาษาเขมรสมัยกลาง ลักษณะดังกล่าวได้แก่ การใช้ คำว่า “พระราช” “สมเด็จพระ” “ทรง” และ “พระองค์”

การใช้คำว่า “พระราช” เป็นหน่วยเติมหน้าปรากฏอย่างชัดเจนในราชศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย แม้จะพบการใช้หน่วยเติมหน้า “วระ-” ประกอบหน้าศัพท์สมาสที่ขึ้นต้นด้วย “ราช” มาแล้วในภาษาเขมรสมัยโบราณ เช่น **วระราชการุญ วระราชศาสน** เป็นต้น คำว่า “ราช” ก็ยังไม่ถือเป็นหน่วยเติมหน้า แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของศัพท์สมาส เพราะส่วนใหญ่เป็นการยืมมาโดยตรงจากศัพท์สมาสภาษาสันสกฤต หรือแม้จะเป็นการนำมาประกอบใช้เองในภาษาเขมร เช่น **วระราชปญฺญ** ซึ่งไม่พบเป็นศัพท์สมาสในภาษาสันสกฤต และนำมาใช้ในความหมายที่แตกต่างกับภาษาเดิม คือ ใช้หมายถึง งานกุศลของกษัตริย์ แต่คำว่า “ราช” ก็ยังถือเป็นส่วนหนึ่งของศัพท์สมาส เพราะยังพบว่า ประกอบเฉพาะแต่ศัพท์สันสกฤตเท่านั้น แตกต่างกับราชศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย ที่ “พระราช” ทำหน้าที่เป็นหน่วยเติม ดังในคำว่า **พระราชโองการ** เพราะคำว่า “ราช” และ “โองการ” มิได้เกิดจากการสมาส จึงไม่มีการสนธิเป็น “ราชโองการ” แต่เป็นการใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” ที่ปรากฏใช้กับอื่น ๆ ด้วย เช่น **พระราชกุศล พระราชทาน พระราชปฤษฎับติ พระ**

ราชภัฏดี พระราชสมโภช ๗๗ นำมาประกอบกับคำว่า “โองการ” เท่านั้น ลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏเช่นเดียวกันในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง และยังปรากฏว่า นำไปใช้ประกอบกับคำภาษาเขมรด้วย คือ **พระราชจันงปรารุธนา** และ **พระราชจีพะปรารุธนา**

การใช้คำว่า “สมเด็จพระ” ปรากฏใช้มาแล้วตั้งแต่สมัยเขมรโบราณ คือ “สเด็จพระ” โดยปรากฏใช้ประกอบหน่วยเต็มหน้า เป็น **วระสเด็จพระ** หรือใช้เป็นสรรพนามราชาศัพท์ในสมัยเขมรโบราณ ไม่เคยนำมาใช้เป็นหน่วยเต็มหน้ามาก่อน แต่เพิ่งปรากฏในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย เช่น **สมเด็จพระปุพระยา** **สมเด็จพระออกท่าน** **สมเด็จพระแม่ออกท่าน** และใช้เป็นหน่วยเต็มร่วมกับหน่วยเต็มอื่น เช่น **สมเด็จพระราชเทวีเจ้า** **สมเด็จพระราชมารดา** และปรากฏลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง คือ **สเด็จพระชี** **สเด็จพระกคินิยา** **สเด็จพระมหาอุปาสก** **สเด็จพระราชบุตรา** **สเด็จพระราชเทพิทพิย** เป็นต้น ดังนั้นการใช้คำว่า “สเด็จพระ” เป็นหน่วยเต็มหน้าในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง จึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากไทย

การใช้คำว่า “ทรง” ปรากฏใช้แล้วเช่นกันในภาษาเขมรสมัยโบราณ แต่ไม่พบใช้เป็นราชาศัพท์ มีความหมายว่า ถือ ดำรงไว้ คงไว้ ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย คำนี้พบมาแล้วตั้งแต่ในจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง ในคำว่า “ทรงศีล” แต่ไม่ถือเป็นราชาศัพท์เพราะมิได้ใช้แก่กษัตริย์ ในสมัยพระมหารธรรมราชาที่ ๑ ลิไทย ก็พบการใช้คำว่า “ทรง” เช่นกัน เช่น “ทรงพระปฏิภโตร” แต่ยังไม่อาจถือเป็นราชาศัพท์ได้อย่างชัดเจนเพราะปรากฏใช้คำว่า “ทรง” กับบุคคลอื่นด้วย เช่น ในจารึกนครชุม พ.ศ. ๑๙๐๐ “ฝูงชีจักทรงผ้าจีวรหามีได้เลย” จนปรากฏชัดเจนว่าใช้แก่ราชาศัพท์คือ **ทรงพระนาม** หมายถึง มีชื่อว่า ซึ่งเป็นการใช้คำว่า “ทรง” + นาม เป็นราชาศัพท์ ในราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง ก็ปรากฏใช้คำว่า “ทรง” + นาม ใช้เป็นราชาศัพท์เช่นเดียวกัน

การใช้ลักษณะนามราชาศัพท์ “พระองค์” ในราชาศัพท์เขมรสมัยโบราณ ยังไม่ปรากฏใช้ลักษณะนามราชาศัพท์ แต่เพิ่งปรากฏในสมัยกลาง ทั้งนี้หากพิจารณาจะเห็นว่า ภาษาเขมรเป็นภาษาที่มีระบบการใช้ลักษณะนามไม่ชัดเจน ในภาษาเขมรปัจจุบัน การใช้ลักษณะนามเป็นสิ่งที่อาจใช้หรือไม่ก็ได้ (Gil, 2013) เช่นเดียวกับในภาษาเขมรสมัยโบราณและสมัยกลาง แต่พบว่า มีตำแหน่งการปรากฏที่ต่างกัน กล่าวคือ ในภาษาเขมรโบราณส่วนใหญ่ ตำแหน่งของลักษณะนามจะปรากฏติดกับนาม เช่น เสฺร (นา) + อนุเส (แห่ง) + ปุรฺา (๕) “นา ๕ แห่ง” เป็นต้น แต่ในภาษาเขมรสมัยกลาง พบใช้หลังคำบอก

จำนวน เช่น กุณ (ลูก) + ๒ + อนก (คน) “ลูก ๒ คน” เป็นต้น ลักษณะที่ต่างออกไปนี้ เกิดจากอิทธิพลของภาษาไทย (Judith, 1993) เช่นเดียวกับผลการศึกษาของกรรณิการ์ ชินะโชติ (๒๕๒๒) ที่พบว่าในภาษาเขมรโบราณ ตัวเลขและตำแหน่งของลักษณนาม ได้รับอิทธิพลไปจากภาษาไทย

ในกรณีของคำว่า “พระองค์” พบใช้ในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยแล้ว ดังตัวอย่างในข้อความข้างต้น ส่วนคำว่า **พระองค์** นี้ ก็ปรากฏใช้หลังคำนับจำนวน เช่นเดียวกับราชาศัพท์ไทย จึงน่าจะเป็นการยืมไปจากราชาศัพท์ไทย

ทั้งนี้อาจแสดงลักษณะสำคัญของราชาศัพท์ในภาษาแต่ละสมัย ตามลำดับ การปรากฏ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓ ลักษณะสำคัญของราชาศัพท์ในภาษาแต่ละสมัย

ราชาศัพท์เขมรโบราณ (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๒๐)	ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๑)
ที่มาของราชาศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> - มีที่มาจากภาษาสันสกฤตและเขมร	ที่มาของราชาศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> - มีที่มาจากภาษาสันสกฤต บาลี เขมร และไทย
การสร้างราชาศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> - ใช้หน่วยเติมหน้า “วระ-” + นาม = น./ส. - ใช้หน่วยเติมหน้า “สุดจ-” + กริยา = ก. - ยืมคำจากภาษาสันสกฤต = น./ก. - ใช้คำแผลงภาษาเขมร = น./ก. - ใช้นามภาษาสันสกฤต + นามราชาศัพท์ = น. - ใช้กริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความ = ก. - ใช้กริยา + นามราชาศัพท์ = ก. - ใช้คำที่ไม่ใช่คำแผลง = ก.	การสร้างราชาศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> - ใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม = น./ส./ลษ. - ใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม = น./ก.

ราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง
(พุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๔)

ที่มาของราชาศัพท์

- มีที่มาจากภาษาสันสกฤต บาลี และเขมร
การสร้างราชาศัพท์

- ใช้หน่วยเติมหน้า “พระ-” + นาม = น./ส./ลข.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “พระราช-” + นาม = น./ก.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “สเด็จพระราช-” + นาม = น.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “สเด็จพระ-” + นาม = น.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “ราช-” + นาม = น.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา = ก.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “สุดจ-” + กริยา = ก.
- ยืมคำจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต = น.
- ใช้กริยารราชาศัพท์ประกอบในข้อความ = ก.
- ใช้คำแผลงภาษาเขมร = ก./ส.
- ใช้กริยา + นามราชาศัพท์ = ก.
- ลักษณะนามราชาศัพท์

- ใช้หน่วยเติมหน้า “สมเด็จพระราช-” + นาม = น.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “ราช-” + นาม = น.
- ใช้หน่วยเติมหน้า “ทรง-” + นาม/กริยา
- ใช้หน่วยเติมหน้า “เสด็จ-” + กริยา = ก.
- ยืมคำจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต = น./ก.
- ใช้กริยา + นามราชาศัพท์ = ก.
- ลักษณะนามราชาศัพท์

(ตัวพิมพ์หนา คือ

วิธีการสร้างที่พบตรงกันในราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยและราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง)

จากผลการศึกษานี้กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจสรุปได้ว่า ราชาศัพท์ไทยสมัยสุโขทัยได้ส่งอิทธิพลต่อราชาศัพท์เขมรสมัยกลาง โดยเฉพาะทางด้านศัพท์และการสร้างราชาศัพท์ การศึกษานี้จึงอาจเป็นหลักฐานทางภาษาที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของภาษาไทยที่มีต่อภาษาเขมรสมัยกลาง และช่วยยืนยันให้เห็นว่า ไทยได้ส่งอิทธิพลต่อเขมรมาตั้งแต่ยุคนี้แล้ว แม้แต่การใช้ราชาศัพท์ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมสำคัญของภาษาเขมรที่ใช้มาตั้งแต่ภาษา

เขมรโบราณและส่งอิทธิพลต่อภาษาไทยในสมัยต่อมา แต่เขมรในสมัยกลางกลับรับเอาวัฒนธรรมการใช้ราชาศัพท์แบบไทยไปใช้อีกทอดหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นและยาวนานทางด้านภาษาระหว่างไทยกับเขมรว่า เป็นการรับและส่งอิทธิพลแบบสองทาง คือ ต่างเป็นทั้งภาษาผู้ให้ (donor language) และภาษาผู้รับ (recipient language)

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ ชินะโชติ. ๒๕๒๒. “คำไทยและอิทธิพลบางประการของภาษาไทยในภาษาเขมร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กังวล คัชชีมา. ๒๕๕๓. “คำราชาศัพท์ในเขมรโบราณ.” ใน **ไทยคดีศึกษาในบริบทแห่งความหลากหลาย**, หน้า ๔๙-๖๑. กรุงเทพฯ : ประชาชน.
- แซนด์เลอร์, เดวิด. ๒๕๔๓. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. แปลโดย พรรณงาม เจ้าธรรมสาร และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ๒๕๐๕. **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย**. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- ธัญวิทย์ ศรีจันทร์. ๒๕๕๕. “รูปแบบคำศัพท์ในภาษาไทยที่เป็นปฏิภาคกับกระบวนการสร้างคำในภาษาเขมร : การศึกษาข้ามสมัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

๑๔๘ ยรรยงค์ ลิกษะฤทธิ

- ประยูร ทรงศิลป์. ๒๕๒๖. **การเปลี่ยนแปลงของภาษา : คำยืมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุชนบุรี.
- ปีย์ มาลากุล, หม่อมหลวง. ๒๕๑๖. **การใช้ถ้อยคำและราชาศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- เปรมินทร์ คาระวี. ๒๕๓๙. “คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้”. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. ๒๕๕๔. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- ยรรยงค์ ลิกษะฤทธิ. ๒๕๕๒. “พัฒนาการราชาศัพท์สมัยสุโขทัยถึงสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๐. **ราชาศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วัลยา ช่างขวัญยืน และคณะ, บรรณาธิการ. ๒๕๔๙. **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม ๒ : คำ การสร้างคำ และการยืมคำ**. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์. ๒๕๔๔. “เขมรผสมไทย : การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ภาษาไทย.” **วารสารภาษาและภาษาศาสตร์** ๑๙, ๒ (มกราคม-มิถุนายน) : ๓๕-๕๐.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๑๐. **ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑**. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- อุไรศรี วรตะริน. ๒๕๔๒ก. **จาริกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. ๑๕๖๖ - ค.ศ. ๑๗๔๗**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุไรศรี วรตะริน. ๒๕๔๒ข. **พจนานุกรมศัพท์จาริกนครวัดสมัยหลังพระนคร**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๖๐) ๑๔๙

อุไรศรี วรตะวิน. ๒๕๕๓. **ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย**. แปลโดย อรวรรณ บุญฤทธิ์ และคณะ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Antelme, Michel. 1996. **La Réappropriation en Khmer de Mots Empruntés par la Langue Siamoise au Vieux Khmer**. Patani : Prince of Songkla University.

Headley, Robert K. et al. 1977. **Cambodian–English Dictionary**. Washington, D.C. : Catholic University Press.

Jenner, Philip N. & Pou, Saveros. 1985. “A Lexicon of Khmer Morphology.” *Mon-Khmer Studies* 9–10 : 1–517.

Jenner, Philip N. 2009. **A Dictionary of Angkorian Khmer**. Doug Cooper (ed.). Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies The Australian National University.

Jenner, Philip N. 2009. **A Dictionary of pre–Angkorian Khmer**. Doug Cooper (ed.). Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies The Australian National University.

Jenner, Philip N. 2011. **A Dictionary of Middle Khmer**. Doug Cooper (ed.). Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies The Australian National University.

Jacob, Judith M. 1993. **Notes on the numerals and numeral coefficients on Old, Middle, and Modern Khmer**, In *Cambodian Linguistics, Literature and History*, ed. D.A. Smyth, 27–43. School of Oriental and African Studies, University of London.

Suthiwan, Titima & Tadmor, Uri. 2009. **Loanwords in Thai**. In *Matin Haspelmath & Uri Tadmor (eds.), Loanwords in the World’s Languages : A Comparative Handbook*, 599–616. Berlin : De Gruyter Mouton.

ธนะ หิริน (ธนะ หิริน). 2003. **ราชาศัพท์กุนงภาษาเขมร ภาตีสถกฐนทาสใญร**. ภาตีสถกฐนทาสใญร : วิทยาลัยสาถนพทุธสาสนบณฐิต.

๑๕๐ ยรรยงศ์ ลิกขะฤทธิ

- หุ่ง เสียม (ฮุนห์ សៀម). 2000. วจนนานุกรมแฉมรบูราน វិចនានុក្រមខ្មែរមុរាណ. រ៉าน់เพญ มุลนิตฺตฺย”ตา ไนปรเทศชปน.
วิทยาลัยานพุทธศาสนบณฑิตฺย (វិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាស្ត្របណ្ឌិត្យ). 2008. วจนนานุกรมแฉมร វិចនានុក្រមខ្មែរ. រ៉าน់เพญ : วิทยาลัยานพุทธศาสนบณฑิตฺย.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- Gil, David. 2013. Numeral Classifiers. In Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) The World Atlas of Language Structures [Online]. Leipzig : Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Available from : <http://wals.info/chapter/55> [2017, 25 June]
- Sealang. 2014. Corpus of Khmer Inscriptions [Online]. Available from : <http://www.sealang.net/classic/khmer/> [2014, 29 January]

เอกสารที่ไ้ค้นคว้าที่มาและความหมายของราชาศัพท์

๑. ภาษาสันสกฤต

- Monier-Williams, Monier, Sir. 1995. A Sanskrit-English Dictionary. reprinted. Delhi : Motilal Banarsidass.

๒. ภาษาบาลี

- Rhys Davids, T. W. 1925. The Pali Text Society's Pali-English Dictionary. Chipstead : Pali Text Society.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สรรค์คำ) และจำลอง สารพัดนี้ก. ๒๕๔๖. พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.

๓. ภาษาเขมรโบราณ

- หุ่ง เสียม (ฮุนห์ សៀម). 2000. วจนนานุกรมแฉมรบูราน វិចនានុក្រមខ្មែរមុរាណ. រ៉าน់เพญ มุลนิตฺตฺย”ตา ไนปรเทศชปน.

- Jenner, Philip N. 2009. **A Dictionary of Angkorian Khmer.** Doug Cooper (ed.).
Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies
The Australian National University.
- Jenner, Philip N. 2009. **A Dictionary of pre-Angkorian Khmer.** Doug Cooper
(ed.). Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian
Studies The Australian National University.
- Jenner, Philip N. 2011. **A Dictionary of Middle Khmer.** Doug Cooper (ed.).
Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies
The Australian National University.

๔. ภาษาเขมรปัจจุบัน

- วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร (วิทยาลัยนานาชาติ). 2008. **วจนานุกรมเขมร
รัตนสุโขทัย**. ภูเก็ต : วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Sealang. 2017. SEAlang Library Khmer Dictionary [Online]. Available from : [http://
sealang.net/khmer/dictionary.htm](http://sealang.net/khmer/dictionary.htm) [2017, June 26]

